

Soysal, U., Özyıldırım, A. E. (2023). Filibeli Ahmet Efendi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebî Patronaj İlişkilerinin İşleyiş Süreci. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 5(2), 223-244. DOI: 10.47139/balted.1314740

Filibeli Ahmet Efendi Örneğinde Tanzimat Dönemi Edebî Patronaj İlişkilerinin İşleyiş Süreci*

The Process of Literary Patronage Relations in the Tanzimat Period in the Example of Filibeli Ahmet Efendi

Umut SOYSAL**

Ali Emre ÖZYILDIRM***

Öz

Türk edebiyatının en uzun periyodu sayılan İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatı, edebiyat tarihçileri tarafından divan, klasik, eski Türk edebiyatı gibi farklı tanımlarla adlandırılmaktadır. 15. yüzyıldan itibaren güçlü örneklerini veren Türk edebiyatının bu dönemi, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşanmaya başlanan siyasi, iktisadi ve idari dönüşümden doğrudan etkilenmiş, Tanzimat süreci ile birlikte batı etkisinde yeni bir edebiyat oluşmaya başlamıştır. Ancak bu dönüşüm süreci çok hızlı olmamış, klasik dönemdeki tür, şekil ve içeriklerin değişmesi zamanla gerçekleşmiştir. Bu değişim sürecinden doğrudan etkilenmeyen geleneğin bir başka unsuru, şiirlerin yazılış ve sunuluş süreçleridir. Şairler bu dönemde de şiirlerini yine belirli patronlara sunmuşlar, şiirleri karşılığında sosyal ve iktisadi beklentilere girmişlerdir. Balkan coğrafyasında yaşayan Osmanlı şairleri de Osmanlı edebiyatının en büyük koruyucusu ve hamisi olan padişahla edebî bir iletişim hâlinde olmuşlar, padişahın bir takım talep ve beklentilerde bulunmuşlardır. Bu yazıda Abdülaziz devri şairlerinden olan Muhtar mahlaslı Filibeli Ahmet Efendi'nin Sultan ile kurduğu edebî patronaj ilişkisi incelenmiş, Muhtar'ın Sultan'a sunduğu şiir üzerinden Tanzimat dönemi devlet sanat ilişkisi hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

* Bu makale, Umut Soysal tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre Özyıldırım danışmanlığında devam eden "Devlet-Sanat İlişkisi Bağlamında Mabeyn-i Humayun'a Sunulan Şiirlerin Edebî, Tarihsel ve Sosyal Yönden Analizi, 1840-1878" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi / Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, neyzenumut@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7085-6715

*** Dr. Öğr. Üyesi / Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, aeozyildirim@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8352-3103

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, edebî patronaj, Balkanlar, Filibe, Filibeli Ahmet Efendi, Muhtar.

Abstract

Turkish literature, which developed under the influence of Islam, which is considered the longest period of Turkish literature, is named by literary historians with different definitions such as divan, classical, old Turkish literature. This period of Turkish literature, which has given strong examples since the 15th century, was directly affected by the political, economic and administrative transformation that started to be experienced in the Ottoman Empire from the middle of the 19th century, and a new literature under the influence of the West began to emerge with the Tanzimat process. However, this transformation process was not very fast, and the changes in the type, shape and content in the classical period took place over time. Another element of the tradition that is not directly affected by this change process is the writing and presentation processes of the poems. In this period, the poets presented their poems to certain patrons, and they entered into social and economic expectations in return for their poems. Ottoman poets living in the Balkan geography were in literary communication with the sultan, who was the greatest protector and patron of Ottoman literature, and they made some demands and expectations from the sultan. In this article, the literary patronage relationship of Filibeli Ahmet Efendi, one of the poets of the Abdülaziz era, with the pseudonym Muhtar, and the Sultan, was examined, and some evaluations were made about the state-art relationship in the Tanzimat period through the poem that Muhtar presented to the Sultan.

Keywords: Classical Turkish Literature, literary patronage, Balkans, Plovdiv, Filibeli Ahmet Efendi, Muhtar.

Giriş ve Tarihsel / Siyasi Arka Plan

Türk edebiyatının tarihî gelişim çizgisi içerisinde metinlerle takip edilebilirlik bakımından yaşanan en uzun periyodun İslam kültür dairesi etkisinde gelişen Türk edebiyatı olduğu gerçeğinden hareket edildiğinde, bu tarihî dönemde en uzun süre siyasi tarih sahnesinde kalmış olan Osmanlı Devleti ve bu devletin oluşturduğu kültür sanat eserleri ile karşılaşılır. Anadolu'daki Türk varlığının Selçuklu ve Beylikler dönemi sonrası mirasçısı olan ve ilk önce küçük bir beylik olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, siyasi tarih sahnesine çıkmalarından sonra geçen yaklaşık 300 yıllık sürenin sonunda Avrupa içlerine kadar siyasi nüfuz ve etki alanını genişletip; çok uluslu, çok dilli ve çok dinli bir imparatorluğa dönüşmüşlerdir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi sınırlarının çok yakınında 14. yüzyıl başlarında ortaya çıkan bu beylik, sınırlarını önceleri batıya yani Bizans sınırlarına doğru genişletmeye başlamış, artan askeri ve ekonomik gücüyle birlikte bir süre sonra kendisine denk diğer Anadolu beylikleri ile de siyasi ittifaklar tesis ederek coğrafi sınırlarını kat be kat artırmıştır. Yine araştırmaların, Osmanlıların beylikten devlete ve devletten çok uluslu imparatorluğa geçiş

sürecini açıklamakta en sık kullandıkları tarihsel-sosyolojik yorumlar, din uğruna yapılan gaza ve cihat kavramlarını Osmanlıların çok iyi sahiplendiği fikri üzerinde şekillenmektedir (Tekin, 2014, s. 139). Ayrıca Bizans Devleti'nin Osmanlıların kurulduğu havzada bıraktıkları sistematik devlet mirası ve işleyişinin Osmanlılar tarafından devşirilip dönüştürüldüğü ve bu mirasın Osmanlılarca kendi gerçekliklerine uyarlandığı tezi de bu açıklamaları destekleyen diğer temel argümanlardandır (Köprülü, 2009). Osmanlıların siyasi yönden kısa sürede gelişip güçlenmeleri noktasında yapılan bu açıklamalar büyük oranda doğru olmakla birlikte, bu paradigmaları bazı konularda destekleyen ve derinleştiren daha geniş yorum ve değerlendirmelere de ihtiyaç olduğu aşikârdır. Zira Osmanlı siyasi tarihine yönelik benzer temellendirmelerde kullanılan gaza/cihat kavramı, Bizans ve Selçuklu etkisi, Osmanlıların devlet yönetimi konusunda pratik oldukları şeklindeki yorumlar; Osmanlıların fethettikleri coğrafyalarda nasıl uzun süre tutunabildiklerini, siyasi iktidarlarını sürdürdüklerini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Yukarıda zikredilen söz konusu paradigmanın yolu işte tam da bu noktada siyasi iktidarı canlı tutan, koruyan, onu tekmil ve tahkim eden kültürel ve sosyal iktidar kavramı ile kesişmektedir. Peki Osmanlılar için sosyal ve kültürel iktidar neyi ifade etmektedir?

Siyasi İktidarın Tahkim Edici unsuru Olarak Kültürel İktidar

Osmanlı Beyliği'ni ortaya çıkaran ve boy denilen toplumsal yapı, akrabalık ilişkileri ile kader birliğinin bir araya getirdiği insanların örgütlenmeleri üzerinde şekillenmiş bir görünüm arz etmektedir. Modern anlamda sosyal tabakaların olmadığı modern öncesi bu toplumsal yapı, zamanla daha sistematik ve belirli toplumsal grupların devlet için çalıştığı yönetici ve asker sınıfı ile şehirlerde ticaretle uğraşan esnaf sınıfını, kırsalda ise tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylü sınıfını meydana getirmiş; beylik yapısı zamanla daha sistematik bir devlet görünümüne dönüşmüştür. Siyasi ve askeri yönden mutlak iktidarı elinde tutan Osmanlı Beyliği mensubu bir beyin etrafında şekillenen bu devlet yapısı, devlet için çalışan memur ve asker kesimlerini de bir süre sonra maaşa bağlamıştır. İşte devlet sisteminin işleyişini sağlayan, devletin devamlılığını ve siyasi iktidarın halk üzerindeki nüfuzunu perçinleyen bu yeni sınıfa bürokrasi denilmektedir. Siyaset bilimi literatürü ise bürokrasiyi "Devletin halka hizmet etmesi gerektiği varsayılan sistemlerinin eğitimli profesyonellerce yönetimi, idaresi" şeklinde tanımlar (Bogdanar, 1999, s. 144). Klasik dönemde Osmanlı toplum yapısını şekillendiren ana yapılar kısaca söylemek gerekirse, mutlak hâkim ve siyasi gücü temsil eden padişah, onun yanında padişah adına askeri gücü kullanan ordu (seyfiye); yine devletin bürokrat kesimini temsil eden kalem mensupları yani kalemiye ile din ve eğitim işleri ile ilgilenen ilmiye sınıfıdır. (Uzunçarşılı, 2014, s.10). Kalemiye ve

ilmiye mensupları aynı zamanda klasik dönem Osmanlı Devleti'nin bürokrasi kurumunu da temsil etmektedirler. Zira yazan, çizen, kaydeden, saklayan, aktaran kısacası devletin kültürel ve siyasi hafızasını bir şekilde kayda geçirip kâğıt üzerinde temsil edenler, yani devleti cismanileştiren üst düzey bürokratlar ile alt düzey memurlardır. Peki bürokrasinin siyasi iktidarı tahkim ederken kullandıkları resmî ve kültürel enstrümanlar nelerdir?

Bürokrasi ve Kültürel İktidar İlişkisi

Yukarıda belirtildiği üzere Tanzimat öncesi klasik dönemde bürokrasinin temsilcileri aynı zamanda devlette belirli bir maaş ya da gelir devri karşılığında çalışan farklı seviye ve kademelerde memurlardır. Osmanlı Devleti, devletin soyut varlığını somutlaştıran bürokrat ve memurları ise o dönem uyguladığı farklı yöntemlerle sisteme kazandırmaktadır. Bir nevi insan kaynakları yönetimi veya toplum mühendisliği sayılacak bu uygulamaların başında devşirme sistemi gelmektedir. Fethedilen bölgelerdeki gayrimüslim ailelerinin bazı çocuklarını küçük yaşta devlet adına sahiplenip eğitim ve öğretimlerinin saray okullarında yapılması şeklinde özetlenebilecek olan bu sistemde öğrenciler, istidatları ve kabiliyetleri doğrultusunda devletin ihtiyacı olan bazı mesleklere yönlendirilmektedirler. Savaş sanatına yeteneği olanlar yeniçeri ocağına gönderilmekte, okuma yazma gibi zihni kabiliyetler gerektiren konularda yeteneği olanlar ise devletin farklı kalem ve dairelerinde istihdam edilmektedirler. Yine dinî konulara ilgisi olan çocuklar medreselerde eğitim görerek devletin din hizmetleri ve eğitim öğretim süreçleri için ihtiyacı olan insan kaynağına bir şekilde dönüşmektedirler. İşte Osmanlı kültür sanat hayatının üreticileri ve üretilen kültürel sermayenin muhatapları büyük oranda Osmanlı Devleti'nin kalemiye ve ilmiye sınıfına mensup memur ve bürokratlarıdır. Bu bürokrat ve memurlar gündelik hayatlarında çoğunlukla çalıştıkları büro ve kalemlerde yine kendilerine verilen görev ve sorumluluklarını yerine getirmektedirler. Kimi memurlar devletin mali konularından sorumlu olan Defterdarın kapısında çalışmakta, kimi memurlar ise devletin yönetsel birimi olan vezir kapısında yani Bâb-ı Âsâfi'de iş görmektedirler. İlmiye mensuplarının kimisi ise halkın eğitim ve öğretim hizmetleri ile uğraşmakta, kimi ilmiye mensupları da kazaskerlik makamına bağlı olarak yargı teşkilatını temsil etmektedirler. Söz konusu memur ve bürokratlar, Osmanlıların aldıkları bütün mali, siyasi ve idari kararları aynı zamanda kayda geçiren ve uygulanmasından da sorumlu olan kişilerdir. Yani Osmanlı padişahının bir kavram olarak üzerinden şekillenen iktidarın temsilcisi ve uygulayıcılarıdır (Akyıldız, 1993; Findley, 1994). Bürokratlar devletin idari ve siyasi yaptırımları dahil her türlü iş ve işlemlerinden sorumlu olmaları yani bizzat siyasi iktidarı temsil etmelerinin yanında Osmanlı

kültür hayatının da bizzat üreticisi ve temsilcisidirler. Klasik dönemde yetişen pek çok şair, müverrih ve farklı konularda eserler veren müellifler aynı zamanda memur ve bürokrattırlar. Sözelimi devletin siyasi tarihini kaydeden vakanüvisler bu metinleri belirli edebî ve estetik kaygıları gözeterek kaleme almışlar, manzum ve mensur kronikler meydana getirmişlerdir. Yine defterdar veya vezir kapısında yetişen pek çok divan şairi vardır. Mustafa İsen'in divan şairlerinin mesleki konumları üzerinde yaptığı bir araştırmasına göre tespiti yapılan toplam 3182 divan şairinin 539'u kadı, 397'si kâtip, 160'ı şeyh, 85'i hâcegân, 72'si defterdar, 50'si kazasker, 38'i mektupçu, 28'i muhasebecidir. Bunların tematik oranlarına bakıldığında ise kadı, naip, kazasker, şeyhülislam, müderris gibi mesleklerden oluşan ilmiye sınıfına mensup toplam 1147 divan şairi vardır ki bu genel şairler içinde %36'lık bir orana tekabül etmektedir. 892 kişilik bürokrat şair listesinin ise genel şairler içindeki oransal karşılığı %28'dir. Geri kalan meslek grupları ise ilmiye ve kalemiye kadar yüksek bir oran (%64) teşkil etmemektedir (İsen, 2010, s. 198). Söz konusu rakamlar yukarıda zikredilen siyasi iktidarı üreten ve temsil edenlerin aynı zamanda kültürel iktidarın da temsilcisi olduğu yönündeki tespiti doğrular niteliktedir. Bu sayı ve oranlar Osmanlı Devleti'nin siyasi, iktisadi ve kültürel yönden büyük bir kabuk değişimi yaşadığı ve modern anlamda bir devlete dönüştüğü Tanzimat dönemine kadar yaklaşık olarak değişmeden kalmıştır. Bu bağlamda kültürel iktidar, siyasi iktidarı hem temsil hem de takviye edici bir unsur olarak faaliyet göstermiştir.

Kültürel İktidarın İşleyişi

İlmiye ve kalemiye mensubu kişilerin pek çoğu, yetiştikleri kültürel ortam gereği edebiyat ve şiir sanatına aşına bir kariyer süreci geçirmektedirler. Zira kaleme mülazemeten başlayan bir şakird, önceleri uzun süre farklı yazı türlerinde ve evrak formlarında müsveddeler yazmakta, sonra bunları temize geçmektedir. Bu evrak ve dokümanlar yine ilgili kalemdeki hulefa ve hâcegânlar tarafından kontrol edilmekte ve denetlenmektedir. Bu sürede Osmanlı Türkçesi'nin kelime kadrosunu oluşturan Arapça ve Farsçanın da inceliklerine nüfuz etmeyi öğrenmektedirler. Bunların yanında dil denilen göstergenin şekilse yönü olan yazıda da tekâmül seviyelerini yükseltmekte, bir süre sonra biçimsel yönden hatasız metinler kaleme alan katiplere dönüşmektedirler. Kalemde ve memuriyette yükselmenin bir yolu da iktidarı temsil eden üst düzey paşa ve bürokratlarla yakın ilişkiler kurmaktır. Katipler ve alt düzey bürokratlar, kariyer basamaklarını hızlı atlamak için başta padişah olmak üzere üst düzey bürokrat ve devlet adamlarını öven, onları ululayan, onların diğerlerinden üstün yönlerini tasvir eden kasideler kaleme almakta, önemli gün ve olayları kutlayan tarih kıtaları yazmaktadırlar. Padişahı öven kaside ve tarihlerin yanında yine sanat

erbabı daha uzun metrajlı tür ve şekillerde kaleme aldıkları edebî ve ilmi eserlerini de yine padişah ve diğer devlet adamlarına ithaf etmekte, bu sunma süreci karşılığında farklı oranlarda ödüller almaktadırlar. Bu ödül ve teşviklere klasik dönem Osmanlı şiirinde ve kültürel patronaj denkleminde in'am, tasadduk, ihsan, atıye, atıye-i seniye, mansıp gibi farklı isimler verilmektedir. Hatta bazı şair ve müellifler, padişah veya bürokratlarla kurdukları yakın ilişkilere bağlı olarak önemli görevlere getirilmekte, sürekli maaşa bağlanmaktadır. İşte güç ve iktidarın tek bir merkezden çevreye dağıldığı, merkezle olan mesafe ve ilişki ağlarına göre sahip olunan güç ve iktidarın şekillendiği, memur ve bürokrasinin yalnızca merkezi beslemek ve güçlü tutmak adına çalıştığı bu devlet yapısı sosyolog Max Weber tarafından Patrimonyal Devlet olarak terimleştirilmiştir. Weber, diğer pek çok klasik dönem Orta Çağ imparatorluğunu olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da iç işleyiş ve devlet sistemi olarak patrimonyal bir devlet olarak tanımlamıştır (Weber, 201, s. 370). Memurlar söz konusu devlet yapısında elde ettikleri her tür sosyal statü ve rolü korumak adına rekabet içinde buldukları diğer memurların arasından her daim sıvirmeye çalışmakta, ilişki ağlarını genişletmeye ve güçlü tutmaya gayret etmektedirler. Bu rekabetçi anlayış, denkler arasında rekabeti ve toplamda verimliliği artırmasının yanında bazen ehil olmayan kişilerin de hak etmedikleri görev ve makamlara gelmelerine de yol açmaktadır.¹ Ancak bu durum sistematik bir görünüm arz etmez zira liyakatın esas alınmadığı bir memur ve bürokrasi yapısının 3 kitada ve çok geniş coğrafyalarda 600 yıl boyunca siyasi varlığını koruması mümkün değildir. Peki kültürel iktidarın farklı kademelerine mensup kişiler, bu iktidarı ne şekilde üretmekte ve kullanmaktadırlar veya bunları ne şekilde gerekçelendirmektedirler?

Kültür Sanat Çevrelerinin Edebî Gündemleri

Osmanlı kültürel iktidarının temsilcileri olan âlim ve şairler 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar ilmi ve edebî üretimlerini her daim padişah ve üst düzey bürokratlara sunmuşlar, bunun içinde toplum hayatında önemli addedilen günleri ve zaman dilimlerini kollamışlardır. Bu günlerin başında hicri yeni yılın ilk günü olan nev-sal gelmektedir. Bunun yanında tahtta yaşanan herhangi bir padişah değişikliği yani cülus-i hümayun münasebetiyle de şairler

---

¹ Şairler, eğer kendileri doğrudan tanınan, bilinen bir şair ya da bürokrat/memur değillerse, sarayla doğrudan diyalog kurabilecek üst düzey bir idarecinin arzı eşliğinde şiirlerini padişahın katına göndermektedirler. Saraya ulaşan istida, dilekçe ve mektuplara yapılacak geri dönüşlerde bu referanslar belirleyici olmaktadır. Osmanlı Arşivleri'nde özellikle Mabeyn ve Teşrifat evrakı koleksiyonları arasında kimileri içinde şiir de barındıran benzer istida ve mektuplara sıklıkla rastlanmaktadır. *Umut Soysal*

kaleme almışlardır. Yine tahta çıkan padişahın kılıç kuşanması töreni yani taklid-i seyfler de bununla ilişkilidir. Müslüman bir toplum olan Osmanlıların önemli dinî bayramlarından olan Ramazan ayı ve Ramazan Bayramı'nın gelişi yani id-i fitır, Kurban Bayramı'nın gelişi id-i ahda gibi günler de kültür sanat çevreleri için önemli diğer edebî gündemlerdir. Şairlerin ve ilim adamlarının şiir sunmak için bekledikleri bir başka gelişme ise padişah çocuklarının doğumları yani veladet-i hümayunlardır. Şehzadelerin yine sarayda Kur'an eğitimine başlamalarını anlatan bed-i besmele, şehzadelerin sünnet törenleri olan sur-i hitan, hanım sultanların çeyiz ve düğün törenleri olan sur-i cihaz ve sur-i çeyiz de saraya bağlı diğer estetik gündemlerdir. Şairlerin ve kültür sanat çevrelerinin takip ettikleri bir başka gündemse başka ülkelerle yaşanan ancak galibiyetle sonuçlanan çatışma ve savaşlardır. Kültür sanat çevreleri fetih ve zaferleri de edebiyat ve sanat eserlerine konu edinmişlerdir. Yine padişahın yurt içi ve yurt dışını anlatan seyahatler yani seyahat-i hümayunlar da bu gündemlere ilave olarak burada zikredilebilir. Bu edebî gündemler Osmanlı Devleti'nin siyasi tarih sahnesinden çekildiği döneme kadar bir şekilde kültür sanat çevrelerince takip edilmişlerdir. Bu noktada şu tespiti de burada belirtmek faydalı olacaktır. Tanzimat döneminde devletin siyasi ve kurumsal yapısında meydana gelen değişikliklerin doğrudan edebiyata yansıdığı, Batı etkisinde bir edebiyatın aniden ortaya çıktığı aslında edebiyat tarihçilerinin yaygın bir ön kabulünden ibarettir. Tanzimat döneminde de ana akım edebiyat kamuoyu, yine saray ve çevresinde üretilmeye, tüketilmeye devam edilmiş; siyasileşen edebî metinler halk nezdinde itibar görseler ve toplumsal muhalefette belirli karşılıklar bulsalar dahi içeriklerinin siyasallaşması sebebiyle saray tarafından olumlu manada dikkate alınmamışlardır. Merkezi idare her ne kadar Tanzimat ve Islahat fermanlarının yürürlüğe koyulması ve Meclis-i Mebusan'ın açılması ile demokratikleşme yönünde önemli adımlar atmış olsa da söz konusu demokratikleşme adımları Osmanlı muhalif aydınları nezdinde yeterli görülmemiştir. Sarayla siyasi görüş ayrılıkları yaşayan Osmanlı muhalif aydınları, Ziya Paşa ve Namık Kemal başta olmak üzere yurt dışına kaçarak orada ürettikleri edebî ürünler üzerinden toplumsal muhalefeti sürdürmeye çalışmışlardır. Bunun yanında sarayla kültürel patronaj denklemini korumak ve yaşatmak isteyen Osmanlı kültür sanat çevreleri yine sarayın yeni yılını, cülusun yıl dönümünü, padişahın seyahatlerini kutlamaya ve bunları ele alan edebî metinler üretmeye devam etmişlerdir. Kültür çevrelerinin sarayla kurup sürdürdükleri bu patrimoniyal edebî diyalog, büyük oranda İstanbul merkezli yaşanmakla birlikte Balkan coğrafyası başta olmak üzere imparatorluğun dört bir tarafında yaşayan ehl-i kalem de geleneğe bağlı iletişim tarzını sürdürmüştür. Tanzimat döneminde kültürel çevrelerin sarayla ve

padişahla yoğun bir şekilde iletişime geçmeye çalıştıkları önemli bir toplumsal olay yaşanmıştır. Bu olan Sultan Aziz'in seyahat-i hümayunudur.

Seyahat-i Hümayun'un Kültür Sanat Çevrelerinde Yankıları

Söz konusu edebî gündem Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'in hicri 1284/Miladi 1861'de gerçekleştirdiği Avrupa seyahatidir. (Karaer, 2003, s. 36). Bu seyahat başlangıç aşamasından padişahın İstanbul'a geri dönüşüne kadar rota üzerindeki onlarca yerde padişaha doğrudan ulaşmak adına edebî ve estetik bir vesile olarak algılanmıştır. Sultan Aziz, bu seyahati 56 kişilik bir heyetle birlikte yapmıştır ve söz konusu seyahat tam 47 gün sürmüştür. 56 kişilik bu heyetin içinde yeğeni Veliht Şehzade Murad ve diğer şehzade Abdülhamid de bulunmaktadır. Bu seyahatin izleri Osmanlı İmparatorluğu'nun sistematik evrakını barındıran Osmanlı Arşivlerinden neredeyse gün be gün izlenebilmektedir. Belgelere göre Fransa İmparatoru ve İngiltere Kraliçesi'nin Paris'de açılan uluslararası sergi davetine icabet eden Sultan Aziz'in seyahat edeceği bilgisi, seyahat gününden 2 gün kadar önce Takvim-i Vekayi'de duyurulmuş, geçeceği güzergâh üzerindeki bürokratlara da padişahı karşılama konusunda hazırlık yapılması yönünde talimatlar verilmiştir. (A.MKT.UM.978/13. 16 Safer 1284/24 Haziran 1869). Padişah, Fransa ziyareti esnasında Fransız İmparatoru'ndan sergide görev yapan orta düzey memurlara kadara 60 kadar kişiye farklı rütbelerden Mecidi Nişan-ı zışanı tevcih etmiştir (HR.TO.500/32. 01 Eylül 1869). Padişahın İstanbul'a dönüşü de ülkenin pek çok yerinde kutlanmış, şairler de bunu padişaha şiir sunma bahanesi olarak görmüşlerdir. Emin, Gâlib, Tahir, Hakkı, Hayri, diğer Hayri, Raşid, Halis, Said, Rafet, Necmeddin, Defterhane-i Âmire ketebesini diğer Rafet, İzzet Dede, Sîret avdet-i hümayunu yani padişahın uğurlu dönüşünü kutlayan şairlerdendir (İ.DH. 565/39341). Sultanın Avrupa seyahatini kutlayan bir diğer şair ise Memduh'tur ve sunduğu kaside de beğenilip kendisine teşekkür yazılmıştır (A.MKT.MHM. 390/1).² Sultanın seyahatini kutlayan şairler yalnızca İstanbul'un edebî çevrelerine mensup değillerdir. Peki İstanbul dışında başka hangi edebî çevrelerde bu seyahat yankı bulmuştur?

Filibeli Ahmet Efendi

Sultanın Avrupa seyahatinin yankılandığı coğrafyalardan birisi Osmanlı Balkanlarının önemli kentlerinden olan ve bugün Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Filibe'dir. Yakınında bulunan Pazarlık şehri ile birlikte belgelerde sık

² Metinleri tespit edilen söz konusu şairlere ait şiirlerin tamamı, ilgili doktora tezinin metin kısmında yer almaktadır.

zikredilen bu kadim Osmanlı kentinde Osmanlı Devleti, tüm siyasi, idari ve askeri teşkilatı ile tam ve tekmil olarak temsil edilmektedir. Osmanlıların Balkan coğrafyasındaki en önemli kentlerinden olan Filibe'nin sahip olduğu kültürel ve tarihî mirası Filiz Karakuş şu şekilde özetlemektedir:

"Eski adı Philippopolis olan şehir Bulgaristan'ın güney kesiminde bulunmakta ve Bulgaristan'da Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü dönemde Balkanlar'daki önemli kentler arasında bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre şehirde 53 cami, 11 tekke, 7 darülkurra, birkaç medrese ve 880 dükkân bulunmaktaydı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Filibe'de 24'ü büyük 9'u mescit niteliğinde toplam 33 cami, 13 kilise, 11 tekke, 12 hamam ve 1 sinegog bulunuyordu. Filibe'de de diğer Bulgar şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı eserleri tahrip edilmiş ve yıkılmıştır. " (Karakuş, 2021, s. 1569)

Filibe Kaymakamlığı'nda tahrirat kâtipliği yapan Ahmet Efendi de devlet memuru olmasının yanında aynı zamanda bölgenin edebî temsilcilerinden de birisidir.³ Edebiyat tarihine dair ikincil kaynaklarda ve Osmanlı memurlarına dair sicil kayıtlarında ismi görülmeyen Ahmet Efendi, padişahın şehri ziyaret etme ihtimali münasebetiyle uzun süredir beklediği edebî fırsatı bulmuş, edebiyat bilimcileri tarafından bir nevi edebî dilekçe olarak da kabul edilen kasidesini kaleme alıp padişaha sunmak üzere hazırlıklara girişmiştir (Kurnaz-Çeltik, 2013, s. 171). Ahmet Efendi, seyahatten dönüşünü konu edinen kasidesini her ne kadar kaleme almış olsa da söz konusu edebî dilekçesinin padişah nezdinde dikkate alınması için bir takım muteber kişilerin aracı kılınmasının gerekliliğinin de bizatihi bilincindedir. Bu münasebetle Edirne Valisi'ni kendisine aracı kılmayı düşünmüştür. Zira padişahın yakın maiyetiyle diyalog kurabilecek en güçlü yerel idarecilerden birisi Edirne Valisi'dir. Ancak Filibeli Ahmet Efendi'nin doğrudan doğruya Edirne Valisi'ne ulaşması da bürokratik işleyiş bakımından mümkün olmadığı için önce Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey'e durumu iletmiştir. Sultan Abdülaziz 1867 Ağustosunun ilk günlerinde Avrupa dönüşünde Filibe Sancağı dahilindeki Şıpka, Kızanlık ve Zağra hududunu kullanmış, şehrin çıkışında kendisini bekleyen yerel idarecilerin tebrik ve tebşirlerini kabul etmiştir. Ancak Ahmet Efendi'nin kasidesi bu hengâme arasında sultanın maiyetine sunulamamıştır. Yalnızca mutasarrıf Ahmet Ata Bey, Şehzade Yusuf İzzettin Efendi ile konuşabilmiş, Yusuf İzzettin Efendi de kendisinden turna ve bazı cins tavukları istemiştir. Ahmet Ata Bey, bu karşılaşmadan kısa bir süre sonra şehzadenin talep

³ Filiz Kılıç, bir araştırmasında Bulgaristan sınırları dâhilinde 101 divan şairi tespit eder. Filibeli olduğu bilinen şair sayısı ise Kılıç'a göre 23'dür. Ancak *Muhtar* yani Filibeli Ahmet Efendi bu listede yoktur (Kılıç, 2007).

ettiği cins tavuk ve turna kuşlarını şehzadeye göndermeye muvaffak olmuştur (HR.MKT. 589/53. G. 2. 27 Rebiülahir 1284/28 Ağustos 1867).

Sultana ve maiyetine ulaşmanın zorluklarını yakından tecrübe eden Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey de bu olay üzerine Hoca Ahmet Efendi'nin padişaha sunmak istediği kasidesinin tek başına gönderilmesinin uygun olmayacağını bildiğinden, Ahmet Efendi'nin özgeçmişini ve kısmen niyetini özetleyen bir arz ile birlikte yollanmasının daha uygun olacağını düşünmüştür. 13 Ekim 1867 tarihli belgeye göre Ahmet Efendi Filibe Kazası'nın umur-ı tahririye kitabetinde (yazı işleri müdürlüğü) görev yapan hâcegân rütbesine haiz bir kalem efendisidir. Belgede Ahmet Efendi'den "Faziletlü Hoca Ahmet Efendi" şeklinde söz edilmesi ve onun ilmiye geçmişine bir işaret olarak da düşünülmelidir. Zira Osmanlı bürokratik yazışma dilinde faziletlü sıfatı yalnızca ilmiye mensupları için kullanılmaktadır. Yine arza göre Ahmet Efendi, padişahın seyahat-i hümayunu güzergahı eğer Kızanlık ve Zağra-yı Atik'ten geçerse kendisini sunulmak üzere bir kaside "nazm ü inşad ettiği" (yazdığını) Ahmet Ata Bey'e bizatihi belirtmiştir. Ahmet Efendi ayrıca kasidenin Babıali'ye ulaşması için en uygun aracının Edirne Valisi olduğunu, bu sebeple kendisinden aracılık talep ettiğini Ahmet Ata Bey üzerinden valiye bu konunun iletilmesini istemektedir. Ahmet Ata Bey, Hoca Ahmet Efendi'nin bu talebini yazıya geçirirken kendi yorum ve değerlendirmelerini de metne eklemiştir. Buna göre Ahmet Efendi, devlete pek ziyade emekdar (emek vermiş) ve seksen yaşını mütecevaiz (aşmış) bir pir ü ihtiyar (yaşlı) dır. Ayrıca meşiy ü hareket (yürüme ve hareket etme) konusunda da günden güne kötüye gitmekte, oğlunun yardımıyla işe gelip gitmekte ve kalemdeki işlerini görmektedir. Ahmet Ata Bey, Ahmet Efendi'nin bu zaruretinin giderilmesinin ve bir şekilde taltif edilmesinin devletin şanına yakışacağını belirtmiş ve padişahın varlığı ile devletin birliğine dua ederek arzını tamamlamıştır. Arzın alt köşesinde de kendi imzasını ve mührünü "Ahmet Ata, Mutasarrıf-ı Filibe" şeklinde atmıştır (A.MKT.MHM. 392/57. G. 03, 14 Cemaziyelahir 1284/ 13 Ekim 1867).

Edirne Valisi Mehmed Hurşid Paşa⁴ Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey tarafından kendisine iletilen dilekçe ve kasideyi kabul etmiş ve yazının kendisine ulaşmasından 5 gün kadar sonra söz konusu kaside ve dilekçeye kendisi de bir üst yazı ekleyerek tüm evrakları ekleriyle birlikte sadarete sunmuştur. Hurşid Paşa'nın Sadaret'e yazdığı arz mahiyetindeki dilekçede, Hoca Ahmet Efendi hakkındaki yorum ve değerlendirmeler kısmen daha kısadır. Paşanın dilekçeye

⁴ Mehmed Hurşid Paşa, Osmanlı'nın son döneminin parlak kariyerli bürokratlarından birisidir. Pek çok Osmanlı vilayetinde valilik yapan Hurşid Paşa, Adliye ve Maliye nazırlığı görevinde de bulunmuş,1886 yılında 70 yaşlarında iken vefat etmiştir (Süreyya, 1996, s. 680).

eklediği tek yorum "işara nazaran efendi-yi mumaileyhin hakikaten şayan-ı atfet-i seniyye bulunmuş ol[duğu]" yani Ahmet Efendi'nin gerçekten de yardıma muhtaç olduğu konusunda şüphe olmadığı şeklindedir. Mehmed Hurşid Paşa da "Huzur-ı meal-i mevfur-ı hazret-i vekalet-penahiye" yani sadaret'e yazdığı arza kendi imza ve mührünü atmıştır ki hem bir mutasarrıfın hem de valinin bir kasidenin saraya ulaşması için bu şekilde ısrarcı girişimlerde bulunması Ahmet Efendi'nin bürokratik çevrelerdeki itibarının da bir göstergesidir (A.MKT.MHM. 392/57. G. 02, 19 Cemaziyelahir 1284/ 18 Ekim 1867). Peki söz konusu kasidede neler yazmaktadır?

Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesi

Şiirlerinde Muhtar mahlasını kullanan Hoca Ahmet Efendi'nin yazdığı kaside klasik dönem kasidelerine göre kısmen kısa sayılabilecek şekilsel bir görünüme sahiptir zira 23 beyittir (A.MKT.MHM. 392/57. G. 04). Klasik kasidelerin nesib/teşbib yani girizgâh kısımlarının Tanzimat döneminde giderek kısalması hatta ortadan kalkması şeklindeki edebî tercihe, Ahmet Efendi de uymuş ve şiirine tek beyitlik bir girizgâhla başlamıştır.

Ey şeh-i seyyâh-ı İskender cenâb
Yâveriñ Hızr ola İlyâs hem-rikâb (b.1)

Padişahı İskender-i Zülkarneyn'e benzeten Ahmet Efendi, Hızır ve İlyas'ın da padişahın yolculuklarında kendisine yaver olmasını dilemiştir. Yine Padişahın Avrupa seyahati süresince Paris, İngiltere ve Berlin'de bulunduğunu, Osmanlı ülkesine dönüşüyle birlikte ülkenin kaybettiği parlaklık ve güzelliği yeniden kazandığını söylemiştir. (b.2). Üçüncü beyitte ise bu seyahatin her yönüyle verimli geçmiş olmasını Hak'tan temenni etmiştir. Dördüncü beyitte Ahmet Efendi, padişahın geleceğinin parlak olmasını ve Tanrı'nın kendisine sınırsız bir ömür vermesi dileklerini beyte dökmüştür. Bu şans ve baht açıklığı gökte ay ve güneş döndükçe devam etmelidir. (b.5) 6 beyitte padişahın eğer çekemeyenleri var ise gözlerinin kör olması, düşmanlarının da cehennem ateşlerine giriftar olması şeklinde bir beddua zikredilmiştir. 7. Beyitte adaletiyle meşhur İnan mitolojisi kahramanlarından Nuşirevan ile kıyaslanan padişah, şair tarafından bu kıyasta üstün bulunmuştur. (b.7). Padişahın kıyaslandığı bir başka meşhur kişi de akıl ve bilgeliği timsali olarak klasik şiirde sıkça adı geçen Harun Reşid'dir. (b.8).

10. Beyitten itibaren Hoca Ahmet Efendi, padişahın Osmanlı mülkünde gerçekleştirdiği Tanzimat düzenlemelerini ve bu kapsamda yapılan faaliyetleri övmeye başlamıştır. Buna göre adalet timsali olan padişahın döneminde kurt ve

gazel arkadaşça bir arada yaşayabilmektedir. Bu onun adalet alanında gerçekleştirdiği düzenlemelerin bir sonucudur. (b.10). Padişahın her mahalde Rüşdiye mektepleri yaptırmış olması ise onun maarif alanındaki yenilikleridir. (b.11). 12. Beytin konusu ise o dönemde çıkarılan vilayet nizamnamesidir. Bu nizamname ile eski dönemdeki eyalet sistemi lağvedilmiş, modern devletlere benzer şekilde merkezi bütçe tarafından maaşlı personeller tarafından yönetilen vilayetler kurulmuştur.

Hoca Ahmet Efendi 14. Beyitte şiir yazmasına vesile olan seyahat-i hümayuna vurgu yapmıştır. Zira padişahın bir yere gidişi nasıl azimet-i hümayun ise (uğurlu gidiş) dönüşü de yine avdet-i hümayun veya teşrif-i hümayun (uğurlu geliş, dönüş) dur. Padişahın memleket sınırlarına girdiği bilgisi, tüm Osmanlı halkını Ahmet Efendi'nin deyişiyle şad u hurrem (mutluluğa boğmuş) eylemiştir. Ahmet Efendi 15. Beyitte ise konuyu kendi durumuna bağlamıştır. Ömrü boyunca devlete duacı olduğu, ancak kısmetsizliğinden (bi-neval) dolayı fakirlik içinde yaşadığını belirten Ahmet Efendi, 16. Beyitte ise yaşının 78 olduğunu açık açık yazmıştır.

Pîr-i fânîyim yaşım yetmiş sekiz
Umarım ed'iyem olur müstecâb (b.16)

17. beyitte ise bu kez Padişahın maiyeti ile beraber Zağra'dan geçme ihtimalini duyduğu anda hemen hâlini arz etmek için acele ettiğini anlatan Hoca Ahmet Efendi, 18. Beyitte kariyer sürecine dair bir bilgi vermektedir. 18. Beyitte geçen Elli tarihinde oldum hâcegân ifadesi, onun hicri 1250 senesinde, yani şiirin yazılış tarihinden yaklaşık 14 sene kadar önce hâcegân rütbesine atladığını açıkça göstermektedir. 19. Beyitte Pazarcık'ta naçar ve fakirlik ateşi içerisinde ıstırap çektiğini anlatan Hoca Ahmet Efendi, padişahın cömertlik suyu ile bu yangının söndürülmesini, (b.20) artık kendisi için rahmet ve şefkat vaktinin gelip çattığını yazmaktadır (b.21). Tüm Osmanlı halkı, âlemin velinimetini olan padişahın feyziyle feyizlenmektedir. (b.20). 23. beyit hem Ahmet Efendi'nin kendi mahlasını zikrettiği hem de şiirin yazılmasına gerekçe olan en majör talebi bünyesinden barındırması yönüyle ilginçtir.

Kıl tekâ'üdlükle Muhtârî çerâğ
Eyle tahsîs-i ma'aşla kâm-yâb (b.23)

Filibeli Hoca Ahmet Efendi, yahut nam-ı diğer Muhtar, aslında tekaüt edilmeyi yani emekliliği ve kendisine yetecek kadar bir maaş tahsisini talep etmektedir. Peki merkeze ulaşan bu kaside Osmanlı başkentinde nasıl bir yankı bulmuştur?

Kasidenin Merkezde Yankıları

Filibeli Ahmet Efendi'nin bu edebi/estetik dilekçesi yani kasidesi etkili iletişim kanallarını kullanması ve bürokratik işleyişi bilmesi sebebiyle Osmanlı başkentine ve başkent in padişahla birlikte en yürütme ve karar organı olan Babıali'ye ulaşmıştır. Kaside ve arzları taşıyan zarfın üzerindeki tarih 22 Cemaziyelahir 1284 yani 21 Ekim 1867'dir. (A.MKT.MHM. 392/57. G. 05). Kaside ve kasideye eşlik eden arzlara Sadaret'in önem sırası yüksek evraklarının kaydedildiği sadaret mühimme mektubi kalemi evrakları arasında tesadüf edilmesi çıkması, Babıali tarafından söz konusu estetik talebin dikkate alındığının ve işleme konulduğunun da bir başka göstergesidir. Üst düzey sadaret görevlileri tarafından açılan zarf sadarete sunulmuş, bunun sonrasında da zarfın üzerine "takdim ü istizan" (huzura sunulduğu) ve "tahsin ü beyan-ı memnuniyet" şeklinde kırmızı mürekkeple paraflar atılmıştır. Bu ifade, Sadaretin bu kasideyi padişahın huzuruna çıkarıp okuduğu şeklinde de yorumlanmamalıdır. Osmanlı bürokratik işlem akışı içerisinde sadaret, soyut bir kavram olan padişahlık kurumu - adına iş ve işlemleri yürüttüğü için aslında padişah adına teşekkür ve takdirlerini belirtmiştir ve kasideyi içeren mektuba cevabi mektup yazmıştır. Osmanlı diplomatikası ve inşa dilinde bir mektub cevaben yazılan cevabi mektupların da resmî ve hitabi mektupların yanında özel bir önemi vardır. (Kütükoğlu, 2013:221). Sadaret, söz konusu mektubun ve kasidenin kendilerine ulaştığını, kaside üzerinde mütala-güzar olduklarını (okuyup görüş bildirdiklerini), ve eseri (kasideyi) gayet güzel bulduklarını belirtmişler, Hoca Ahmet Efendi'nin dirayet ve fetanet-i zatiyesi (zekası ve mesleği yetkinliği) sebebiyle talebinin olumlu karşılandığını yorumlarına eklemiştirler. Sadaret'in Edirne Vilayeti'ne yazdığı bu cevabi mektup, suret türünde bir belgedir. Yani belgenin aslı Edirne Vilayeti'ne gönderilmiş, suret hâlindeki kopyası ise Sadaret Mühimme Odası Mektubi Kalemi evrakları arasına kaydedilmiştir. (A.MKT.MHM. 392/57. G. 01). Belgede açıkça zikredilmese de padişah adına memnuniyetin beyan edildiğinin bilgisi ve belgede bunun zikredilmesi, ilgili talebin olumlu karşılandığının delilidir.

Maiyetindeki Hoca Ahmet Efendi gibi kıdemli memurlarla ve Edirne Valisi gibi üst düzey bürokratlarla iyi ilişkiler geliştirdiği kasidenin sunumu sürecinden hissedilen Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Efendi, aynı yılın sonunda terfi alarak Divan-ı Ahkam-ı Adliye Reisi olan Yusuf Kâmil Paşa'yı da estetik bir mektupla

tebrik etmiştir. (A.MKT.UM. 1027/75. 25 Zilhicce 1284/18 Nisan 1868). Yine Edirne Valisi Mehmed Hurşid Paşada ilki Ocak 1866-Nisan 1869, ikincisi Mart 1874-Ekim 1875 arası iki dönem Edirne Valiliği görevinde bulunmuştur (Kuneralp, 1999, s. 30).

Sonuç

Filibeli'de görev yapan orta düzey bir memur olan ve aynı zamanda Muhtar mahlası ile şiirler yazarak Balkan coğrafyasında Osmanlı edebiyatını temsil eden Hoca Ahmet Efendi'nin emeklilik süreçlerini hızlandırmak adına edebiyat alanındaki yeteneğini kullanması ve bunda netice alması, Osmanlı patrimonyal devlet yapısının edebiyat üzerinden nasıl işlediğinin de kısa bir özeti gibidir. İstemenin, talep etmenin edebî ve estetik yönünü bilenler ve kullananlar hem devlet nezdinde hürmet görmüşler hem de kariyer süreçlerini istedikleri yönde şekillendirmişlerdir. Ahmet Efendi'nin kasidesinde kendisini aciz ve muhtaç göstermesi, aslında sultan karşısında kendi bulunduğu sosyal tabakayı vurgulayan klasik şairin, patron karşısındaki durumundan ibarettir. Edebiyat tarihinin o dönem doğrudan odağına giremeyen ikincil derecedeki şairlerin ve kültürel çevrelerin sarayla kurdukları benzer diyalogların izlerinin sürülmesi, Türk edebiyatındaki edebî ve kültürel patronaj süreçlerinin daha da açıklığa kavuşmasına altyapı sağlayacaktır ve bu konuda arşivlerin bizlere söyleyeceği daha pek çok şey bulunmaktadır.

Kaynakça

Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*. İstanbul: Eren.

Altuntaş, H. ve Şahin M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Bogdanar, V. (1999). *Siyaset Bilimi Ansiklopedisi*. Bülent Peker (Çev.). Ankara: Ümit.

Findley, C. (1994). *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform (1789-1922)*. İstanbul: İz.

İsen, M. (2009). *Varayım Gideyim Urumeli'ne. Türk Edebiyatının Balkan Boyutu*. İstanbul: Kapı.

İsen, M. (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı.

Karaer, N. (2003). *Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati ile Osmanlı ve Batı Kamuoyundaki Yankıları* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Karakuş, F. (2021). *Bulgaristan'ın Sofya, Filibe ve Eski Zağra Kentlerinde İnşa Edilen Osmanlı Camileri Üzerine Bir Değerlendirme Çalışması*. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*. 8(71), 1564-1582.

Kılıç, F. (2007). Kültür Tarihimizde Filibe ve Filibeli Divan Şairleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi*, (43), 67-81.

Köprülü, F. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ.

Kuneralp, S. (1999). *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922)*. İstanbul: İSİS.

Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Berikan.

Kütükoğlu, M. (2013). *Osmanlı Belgelerinin Dili, Diplomatika*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmani*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekin, Ş. (2014). *İştikakçının Köşesi*. İstanbul: Dergah.

Uzunçarşılı, İ.H. (2014). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. Latif Boyacı (Çev.). İstanbul: Yarın.

Arşiv Belgeleri

A.MKT.MHM. 390/1	[Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı]
A.MKT.MHM. 392/57	[Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı]
A.MKT.UM. 1027/75	[Sadaret Mektubi Kalemi, Umum Vilayetler Evrakı]
A.MKT.UM.978/13	[Sadaret Mektubi Kalemi, Umum Vilayetler Evrakı]
HR.TO.500/32.	[Hariciye Nezareti, Tercüme Odası Evrakı]
İ.DH. 565/39341	[İrade, Dahiliye Evrakı]

Ekler

1. Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesinin Transkripsiyonlu Metni
2. Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey'in Edirne Vilayeti'ne Yazdığı Arzın Transkripsiyonu (A.MKT.MHM.392/57. G. 3).
3. Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesinin Orijinal Metni (A.MKT.MHM.392/57. G. 4).
4. Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey'in Edirne Vilayeti'ne Yazdığı Arzın Orijinal Metni.
5. Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesi ve Filibe Mutasarrıfının Arzının İçinde Bulunduğu Mektup Zarfı. A.MKT.MHM.392/57. G. 5).

Ek 1: Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesinin Transkripsiyonlu Metni BOA. A.MKT.MHM.392/57 G.04

Fâ i lâ tû n / Fâ i lâ tû n / Fâ i lû n

_ + _ _ / _ + _ _ / _ + _

1. Ey şeh-i seyyâh-ı İskender cenâb
Yâveriñ Hîzr ola İlyâs hem-rikâb
2. Pâris ü İngiltere Berlin ü Beç
Mağdemiñle buldı cümle âb u tâb

3. Hâk bu seyr ü 'azmini mes'üd édüp
Cümleniñ hâkķında kılsun müstetâb
4. Şevket ü iķbâliñi efzûn éde
'Ömrünüñ â'dâdiñ étşün bî-hesâb
5. Müstedâm éde serîrinde hemân
Gökde devr étдикce mâh u âfitâb
6. Hâsidiñ var ise kör olsun gözi
Düşmeniñ olsun giriftâr-ı tebâb
7. Görmüş olsa 'adliñi Nüşirevân
Dêr idi **yâ leyteni küntü türâb⁵**
8. Rüşd ü tedbîriñi Hârûnü'r-Reşîd
Görse eylerdi қапуға intisâb
9. Eyledi mañfûż-ı 'adliñ mülkiñi
Eylemez қурtdan қоyundan ictinâb
10. 'Asr-ı şâhâneñde şîr ile gâzâl
Eylemekte iñtilât ü iķtirâb
11. Her mañalde rüşdiye mektebleri
Yapılıp oқunmada ders ü kitâb
12. Buldı teşkîl-i vilâyet intiżâm
Olmada her yerde â'żâ intiñâb

---

⁵ Bu ifade Kur'an-ı Kerim'in Nebe Suresi, 40. âyetinde "*İnnâ enzernâkum âzâben kariba, yevme yenzuru'l-mer'u mâ kaddemet yedâhu ve yekulu'l-kâfiru yâ leyteni kuntu turâba*" şeklinde geçmektedir. İlgili âyetin anlamı: "Şüphesiz biz sizi, kişinin önceden elleriyle yaptıklarına bakacağı ve inkârcının, "Keşke toprak olaydım!" diyeceği günde gerçekleşecek olan yakın bir azaba karşı uyardık" şeklindedir. Kasidede "Keşke toprak olsaydım" ifadesi üzerinden bir vurgu yapılmaktadır. (Altuntaş-Şahin, 2011, s. 665).

13. Şükürin îfâ etmede eltâfınır
'Âciz olup kalmışuz tahte'l-ĥicâb
14. İşidildi 'avdet-i teşrîfinîz
Şâd u ĥürrem oldı cümle şeyĥ ü şâb
15. Dâ'iyân-ı devletiñden bu faĥîr
Bî-nevâlim faĥr ile ĥâlim ĥarâb
16. Pîr-i fânîyim yaşım yetmiş sekiz
Umarım ed'iyem olur müstecâb
17. Güş edince mevkib-i şâhâneni
Ĥâlîmi 'arz etmeğe kıldım şitâb
18. Elli târîhinde oldım ĥâcegân
Ëtmedim şimdiye dek hiç ĥar'-ı bâb
19. Şimdi Pazarcık'da kaldım bî-revâc
Çâr-mevc-i fâĥada pür-ıztırâb
20. Âb-ı îĥsâniñ ile itfâ buyur
Âteş-i faĥr eylemekde iltihâb
21. Pâdişâhım rahm u şefkat vaĥtidir
Kalmışım maĥrûm u kâr ü iktisâb
22. 'Âlemiñ sensin veliyy-i ni'meti
Feyz ü luĥfiñdan olurlar feyz-yâb
23. Kıl teĥâ'üdlükle **Muĥtârı** çerâğ
Eyle taĥsîs-i ma'aşla kâm-yâb

**Ek 2: Filibe Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey'in Edirne Vilayeti'ne Yazdığı Arzın
Transkripsiyonu (A.MKT.MHM.392/57 G.03)**

Edirne Vilâyet-i Celîlesi Cânib-i Aliyyesi'ne

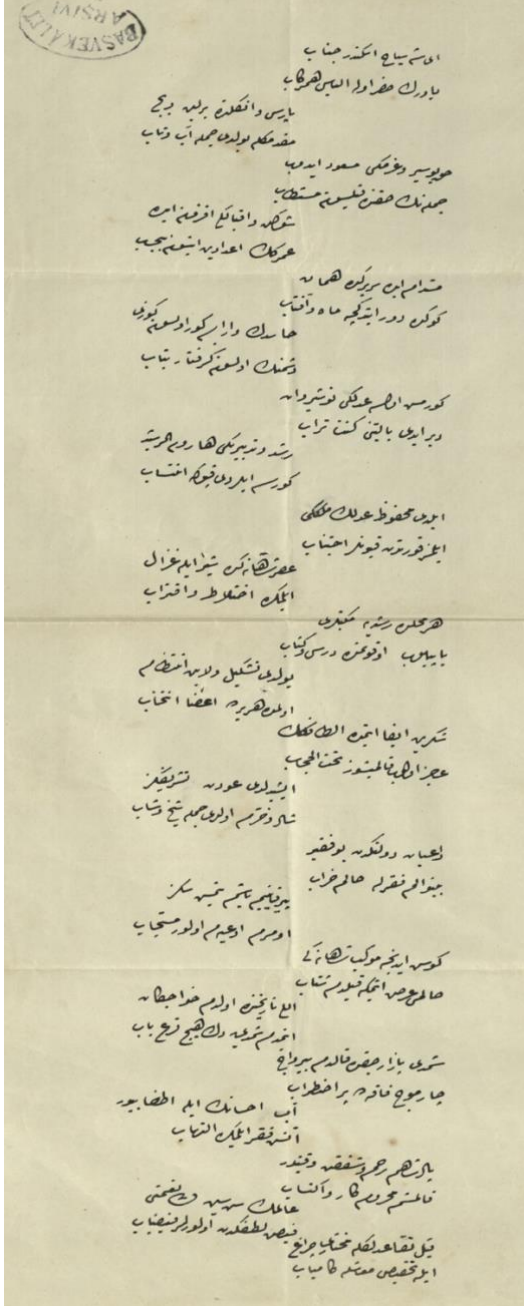
Mahsus

Devletlü Efendim Hazretleri

Filibe Sancağı'na mülhak Pazarcık Kazâsı'nın umur-ı tahririyyesi kitâbetinde bulunan hâcegândan Faziletlü Hoca Ahmed Efendi bendeleri geçende Kızanlık ve Zağra'yı teşrîf-i seniyye-i Hazret-i pâdişâhî şeref-vukû bulur ise takdîm olunmak üzere nazm ü inşâ eyledikleri kasîdenin vesâtet-i me'âli-âyât-ı müşîrîleriyle Bâb-ı Âlî'ye takdîm ve istihsâl-i mesrûriyeti husûsu ihsân ve tetmîm buyurulmak istid'âsıyla hâk-pâ-yi âlî-i müşîrîlerine takdîme mübâderet-i âcizânemi kemâl-i sûz u güdâz ile ifâde ve istid'â eylemiş ve mezkûr kasîde leffen 'arz u takdîm kılınmıştır. Mumâ-ileyh bendeleri pek ziyâde emekdâr ve seksân yaşını mütecâviz pîr ü ihtiyâr ve maşî ü harekete ademü'l-iktidâr olduğundan kemâl-i zarûretten oğlunun mu'âvenetiyle me'muriyet-i mezkûrede müstahdem ise de kuvve-i hayâtiyesi mağlûb-ı pençe-i meşîb olarak emr-i taltîfi cânib-i seniyyü'l-cevânib-i cihânbanî için isticlâb ve avâtıf-ı hayriyesini müstelzem olacağı maslahâtdan bulunmuş olmağla sûret-i hâ re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i âsafânelerine tevâfuk eylediği hâlde lütfen îfâ-yı muktezâsıyla mumâ-ileyhin taltîf ü tesrîri istid'âsına mücâseret kılınmıştır. Ol bâbda emr ü fermân Hazret-i menlehü'l emriñdir. Fî 14 Cemâziye'l-âhir sene [12]84 ve Fî 30 Eylül sene [12]83 [24 Ekim 1866].

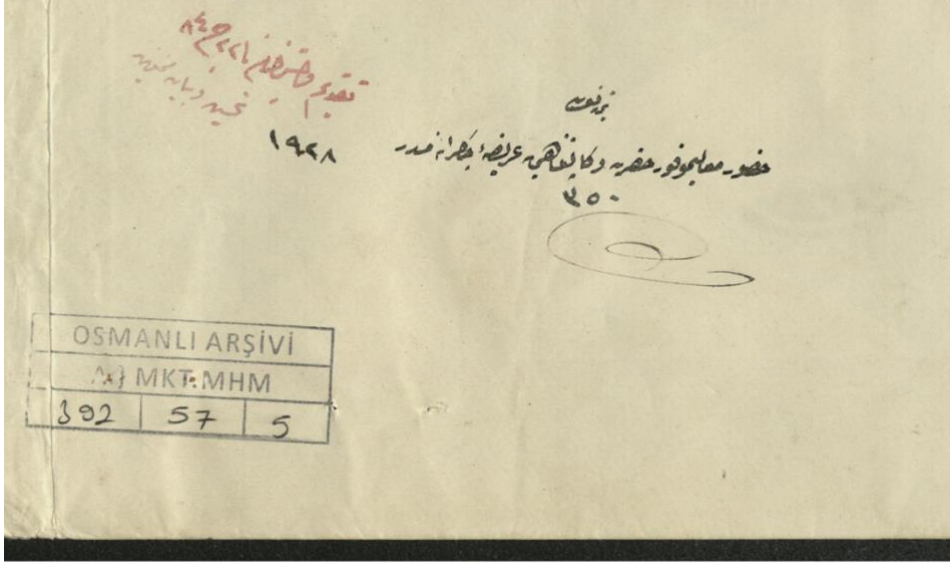
Mutasarrıf-ı Filibe
[Mühür] Ahmed Atâ

Ek 3: Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesinin Orijinal Metni
(A.MKT.MHM.392/57. G. 4)

Ek 5: Filibeli Hoca Ahmet Efendi'nin Kasidesi ve Filibe Mutasarrıfının Arzının İçinde Bulunduğu Mektup Zarfı. A.MKT.MHM.392/57. G. 5)

A.}MKT.MHM.00392.00057.005

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Bu makalenin yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
2. Bu makalenin yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu makalenin yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf gibi bütün belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu makalenin benzerlik raporu bulunmaktadır.